

platné sazby berní daní spotřebních vůbec a zejména ty akcízy, jež postihují sedláky, potřebují zvýšení. Význam akcízů stoupá co rok. Podíl jich na celkovém rozpočtu obnášel v r. 1922/23 — 20,6%, 1923/24 30,5%, 1924/25 38,1% / 1925/26 53%. Poměrně snižoval se výnos daní přímých. Akcízů jest celá velká řada na předměty nejrozmanitější, zejm. i předměty potřeb nezbytných. Dle statistiky, ve spisu uvedené, význam posledních stále se zmenšuje (v r. 1922/23 67%, v r. 1924/25 50% všech důchodů z akcízů). Spotřební zdanění neproniká daleko do vsí a postihuje poměrně značněji obyvatelstvo městské.

Dekretem z 12./XI. 1920 byla cla zdvižena téměř úplně, ježto obchod vývozní a přívozní soustředěn v rukách lidového komisařství pro obchod zahraniční. Po zavedení nové politiky hospodářské, vypracován nový tarif, který uveřejněn 9./III. 1922. Nyní platí celní tarif z 8./I. 1924. Příjmy celní trpí nedostatečným střežením hranic proti podloudnictví a četnými osvobozeními, jež poskytují se různým organizacím. Mimo cla přívozního pozůstává finanční clo vývozní, jež počátku zatěžovalo velmi značně četné druhy zboží. Nový tarif vývozní zaveden zák. z 26./I. 1926 a jest v něm zastoupeno jen devět druhů (tak kaviar, santonin, vosk a j.).

Pokud se týče daní lokálních stala se posléze úprava »provisorním zákonem finančním kommunálním« z r. 1924 a 1925. Obec dostávají jednak přiděly z některých daní státních (tak živnostenské, dědické), jednak mají právo vybíratí přírážky ku některým dávkám (d. živnostní, důchodové, soudním a notářským poplatkům) a mohou zaváděti řadu samostatných dávek (tak daň domovní v městech do ¼ hodnoty a celou řadu dávek spotřebních). Místní finance jsou přetíženy.

V rozpočtu pro r. 1925/26 uvedeny daně obnosem 1885, obchod (1499), dráhy 1345, pošta a telegraf 154) jiné 459 mil. rublů. Tlak berní jest nadměrný, jak patrnó i ze značných zadrželostí daňových.

Spis Haenselův jest prvním, který řeči ruské neznalému, umožňuje bližší nahlédnutí do finančního hospodářství sovětského Ruska z hlediska vědeckého. Na četných místech připojeny poznámky kritické. Poměrů v sovětském Rusku neznalému lze ovšem těžko objektivně usuzovat, zda kritika říci směla vše, co říci mohla. K úsudku opačnému svádí namnoze obraty díky velmi opatrně volené. Funk.

Politická ekonomie.

Wagemann Ernst, Allgemeine Geldlehre, I. Band: Theorie des Geldwertes und der Währung, Berlín 1923, str. 367.

Profesor Wagemann z berlínské university, známý svou knihou o peněžních poměrech v Chile, hodlá sepsati velkou knihu o penězích na nových základech. Dosud vyšel první svazek, obsahující základy

učení o penězích, t. j. teorii peněžní hodnoty i měny. Myslím, že nebude na škodu, podám-li v krátkosti hlavní obsah jeho vývodů a příčinám k nim hned v závorce své kritické poznámky.

V první kapitole, nadepsané »Základní názory o penězích« ličí Wagemann vývoj názorů peněžních ve velkých obrysech. Tento vývoj započíná merkantilistickým názorem, že peníze a také drahé kovy jsou pouhým znamením, pouhým symbolem hodnoty. Odtud jde pak vývoj k metallismu, jenž v původní své formě u Smitha a klasiků identifikuje peníze s drahými kovy co zbožím a v pozdější své modifikované formě sice uznává identitu mezi penězi a peněžní látkou, spatřuje však také v penězích zboží, které má svou vnitřní hodnotu, plynoucí z funkce jejich. Konečně vzniká nominalismus, podle něhož je sice látka peněžní zbožím, avšak peníze samy jsou toliko známkou hodnotnou a mají hodnotu nikoli původní, nýbrž toliko odvozenou, reflexivní. Tato teorie nominalistická musí však být ještě vybudována a k tomu chce přispěti i Wagemann.

V jakém poměru stojí t. zv. teorie kvantitativní k uvedeným názorům? Wagemann odpovídá, že ona ve své podstatě nepřínáleží k metallismu, jak se za to obyčejně má, nýbrž k symbolismu nebo nominalismu. Vskutku prý se u moderních kvantitativních teoretiků, jako jsou Fisher, Schumpeter, Cassel, jeví zřejmě vlivy nominalistické peněžní teorie. Také Wiesera počítá Wagemann ke kvantitativním teoretikům.

(Pokud se týče charakterisace názorů peněžních, považují ji za zdařilou; arci nesmíme si myslit, že jednotlivé názory zde vypočtené vyvíjely se odděleně od sebe přesně v pořadí zde uvedeném, vždyť na př. mezi nejstaršími spisovateli peněžními vyskytují se jak takoví, kteří mají za to, že peníze jako pouhý symbol nemají vlastní hodnoty, tak i jiní, kteří penězům přikládají vlastní hodnotu. Pokud se týče poměru kvantitní teorie k uvedeným názorům, má Wagemann slovně též pravdu. Jestliže rozumíme kvantitní teorii učení, že hodnota peněz je úměrna množství — arci nejen platidel, nýbrž i nároků peněžních —, pak arci třeba i nominalisty počítati ke kvantitním teoretikům, a to jistě větším právem než metallisty, kteří přihlížejí ne tak ku množství, jako k druhu kovu. Jenže nominalisté — na př. Wieser — výslovně zamítají kvantitní teorii, nikoliv snad proto, že podle teorie té je tu úměrnost mezi množstvím peněz a hodnotou jich, nýbrž proto, že kvantitní teorie v obvyklém smyslu má na mysli jen množství platidel a učí, že hodnota peněz, jich kupní síla závisí na poměru mezi množstvím platidel a statků. A oproti této teorii — platidlové — stojí arci teorie nominalistická, jež klade důraz na množství peněžních nároků resp. důchodů, v úplné protivě. To W. přehlíží a dochází tím způsobem, jak uvidíme, k nesprávným závěrům.)

V druhé kapitole »Peněžní hodnota« podává W. nejprve definici různých druhů peněžních hodnot. Obrací se tu zvláště

proti Liefmannovi, jenž definuje peníze jako abstraktní početní jednotku. Wagemann praví, že je to chyba, jestliže se peníze směšují s peněžní jednotkou, neboť ta může prý libovolně často být myšlena, nemůže však být ani jedinkrát vydána. Přes to však praví W. dále, že peněžní hodnota je hodnotou odrazovou (reflexní) a že jednotka peněžní nabývá svého plného vysvětlení teprve z celku hospodářských poměrů. Z toho prý plyne, že při teorii peněz třeba vycházet z úhrné národohospodářské bilance.

Ostatně se během vývoje podklad peněžní hodnoty změnil. Nejdříve byly peníze směnným statkem, později vstupuje v popředí proklamatorní platnost peněz a konečně získávají platnost na podkladě důvěry (fiduciární). Co do účinků peněžní hodnoty mají peníze dle W. povahu poukazu na aktivní hodnoty podobně jako i jiné listiny, patří tedy k passivním hodnotám, liší se však od jiných svou neomezenou a bezpodmínečnou platební silou.

(W. má tu velmi správné postřehy, přece však chybí mu, myslím, že nerozeznává přesně mezi platidlem a mezi peněžní jednotkou (peněžním nárokem). Tato peněžní jednotka nemůže arci přejíti na druhého bez nějakého peněžního platidla, jenže takové platidlo může být dle potřeby vytvořeno, naproti tomu peněžní nárok nemůže libovolně vzniknout. Pro hodnotu peněžní má především on hlavní význam.)

3. kapitola »Peníze a cena« zabývá se otázkou pro peněžní teorii nejdůležitější, totiž otázkou po souvislosti mezi penězi a cenami, zvláště mezi množstvím peněz a hladinou cenovou (kvantitativní problém peněžní). Wagemann podává tu jednotlivé teorie otázky té se týkající. Především je tu teorie o výrobních nákladech, jež učí, že pro hodnotu peněz kovových platí stejné zákony jako i pro všechny ostatní statky, především tedy i zákon, že se hodnota peněz těch řídí během delší doby výší jich nákladů. Wagemann podotýká k teorii té, že ona má dobrý smysl, ptáme-li se po relacích cenových. Jestliže se však ptáme, jak velký jest celkový obnos peněžní, který se vydá za úhrn zboží — to jest otázka po absolutní výši hladiny cenové nebo po hodnotě peněžní —, tu nemůže nám teorie výrobních nákladů dát odpověď. Že mezi výrobními náklady drahých kovů a mezi výší hladiny cenové při měně kovové je souvislost, není prý pochybo, ale souvislost ta prý je zcela jiná, než učí teorie o výrobních nákladech, neboť výrobní náklady mají účinek jen nepřímý, tím, že se při poklesu jich rozmnožuje množství peněz. Tím přicházíme k další teorii, teorii kvantitní. W. liší od sebe teorii Ricardovu, již nazývá nevlastní teorií kvantitní, a pozdější »vlastní teorii kvantitní« (Wagner, Cassel, Fisher). »Nevlastní teorie kvantitní« nevychází vlastně od pouhého množství (kvantity) peněz, nýbrž pohlíží na peníze jako na jiné zboží, pro jehož hodnotu jsou rozhodnými jeho nabídka a poptávka. Oproti této teorii namítá však W., že nabídka a poptávka peněz nemůže býti určena, ježto

nabídka peněz nerovná se toliko množství peněz v určité době přítomnému a poptávka po penězích je vždy neomezená. Ještě důležitější námitkou je však, že se tu nesprávně pojímá nabídka a poptávka. Nabídka nějakého statku znamená vždy poskytování nějakého statku oproti určité protihodnotě (v peněžním hospodářství jsou touto protihodnotou peníze) a opak platí o poptávce. Obojí patří k těmto pojům. Ricardo však násilně roztrhává tyto páry pojmové a spojuje zase roztržené části v nové, nepřírozané páry pojmové »nabídka a poptávka po penězích« a »nabídka a poptávka po zboží«. Vlastní theorie kvantitní dle W. staví peníze oproti statkům a nepovažuje tedy peníze za druh statků, nýbrž pravý pak jich. Tím prý již prozrazuje své příbuzenství se symbolismem a především s nominalismem. Hlavní zákon této teorie je t. zv. rovnice směn (equation of exchange, Verkehrsgleichung). Tato rovnice plyne z definice ceny. Jestliže definujeme cenu jak obnos peněžní, který se platí za určitý statek, plyne z definice té — tautologicky — věta, že cena rovná se množství peněz vydaných za statek nějaký dělenému množstvím zboží smněného. Pomocí integrace je pak možno rovnici tu dále rozšířit. Ovšem kvantitní teorie vznikne z věty té teprve, když se změny ve množství peněz prohlásí za primární. Tato teorie potkávala se arci od jakživa s velkými obtížemi, obtížemi, které vznikají z pojmového i číselného zjištění jednotlivých prvků rovnice. Proto třeba prý kvantitní teorii jinak vyjádřit. Kvantitní teorii takto přetvořenou nazývá Wagemann bilanční teorii cen. První krok ku výstavbě této teorie záleží v tom, že se sporné pojmy »množství peněz i rychlosti oběhu«, v rovnici směn odstaví a místo nich zavede pojem důchodu peněžního, jenž představuje syntesu pojmů množství peněz a rychlosti oběhu.

(S Wagemannovým podáním i kritikou teorie výrobních nákladů možno souhlasit. Ale jeho rozdělení kvantitní teorie v nevlastní a vlastní zdá se mi násilným. W. charakterisuje »nevlastní« teorii kvantitní, jak jsme viděli, tím, že ona peníze považuje za jakýsi statek a přenáší na ně zákon nabídky a poptávky. Ale neplatí totéž i o oněch teoreticích, které počítá W. mezi vlastní teoretiky kvantitní? Tak na př. hned Wagner rozeznává též nabídku a poptávku peněz. O poptávce po penězích pak praví (str. 206), že ona plyne z nabídky výrobků, zboží pro odbyt za peníze, osobních služeb, »práce«, jež hledají zaměstnání za platy peněžní (mzdu). Ona prý neobsahuje tuto celou nabídku zboží a služeb, nýbrž jenom onu část, která hledá odbyt, resp. zaměstnání za peníze. Poptávku po penězích představuje dle Wagnera ono množství peněz, které se skutečně požaduje za přecházení zboží při prodeji. A stejně násilně pojetí »poptávky po penězích« nacházíme i u ostatních »vlastních« kvantitních teoretiků. A naopak jestliže W. »vlastní« kvantitní teorii charakterisuje t. zv. »rovnici směn«, možno říci, že tuto rovnici směn předpokládal implicitně ve

svých vývodech i Ricardo, třebaš ji explicite zvlášť neuváděl. Stejně je jak »vlastním« tak i »nevlastním« kvantitním teoretikům společno, že kladou hlavní důraz na množství platidel a z poměru mezi tímto množstvím a množstvím statků odvozují hodnotu peněz. Množství platidel v poměru ku množství statků je těm i oněm stejně alfou a omegou, z něhož hledí vysvětliti vývoj hladiny cenové a z něhož se snaží též řídit politiku peněžní. Není tedy, myslím, příčiny, činiti nějaké přesné dělítko mezi »vlastní« teorií kvantitní a mezi »nevlastní«. Za to mezi vlastní teorií kvantitní a teorií bilanční je dle Wagemanna jen rozdíl formální, při teorii bilanční jde dle W. jen o jiný, lepší způsob vyjádření. Ve skutečnosti je tu však velmi podstatný rozdíl, jak ukážeme zvlášť.)

Wagemann ve své »bilanční theorii« vychází z tétéž základní rovnice (balance) jako teorie kvantitní, že totiž ceny všech směněných statků musí se rovnat sumě všech vydaných peněz. Jenže on místo sumy všech vydaných peněz (množství peněz násobeno jich rychlostí oběhu) dosazuje do rovnice té, jak již řečeno, důchod, jenž tvoří jakousi synthesu z množství peněz a rychlosti oběhu, a na druhé straně všechny směněné statky nahrazuje nejen statky spotřebními vyrobenými v určitém roce (jako činí Schumpeter), nýbrž i statky kapitálovými. Dochází takto k následujícím rovnicím: Vyrobené užítky násobené cenami = důchod = spotřebovaný nebo kapitalisovaný užitek násobený cenou. Z rovnic těchto plyne, že ceny se nemění, dokud se nezmění poměr mezi penězi přijatými za vyrobené statky a mezi statky (výrobními i kapitálovými). Poměr ten se však změní a ceny klesnou, jestli že se část peněz přijatých thesauruje nebo exportuje nebo část důchodu odvede na trh cenných papírů. Ale může nastati i opak a hladina cenová stoupnout, jestliže peníze thesaurované neb exportované se zase objeví na trhu nebo jestliže peníze z trhu cenných papírů plynou zase zpět nebo konečně když se utvoří nová kupní síla z něčeho t. j. při vyslovené inflaci.

(Jakkoli Wagemann uvádí do své peněžní rovnice pojem peněžních důchodů, přece jen se nemůže vytrhnouti z dosavadního kruhu myšlenkového, jenž hodnotu peněz vyvozuje z rovnice mezi potřebou platidel a jejich množstvím. Ale z tohoto kruhu myšlenkového nemůže se zrodit správná odpověď na otázku, co určuje hodnotu peněz, ježto se množství platidel může lehce přizpůsobit potřebě. Také W. nenalézá takovou odpověď. Příčiny, které on uvádí pro změny hodnoty peněžní, jsou buď málo významny (tak zvlášť účinky thesaurovaných neb exportovaných množství peněz) nebo trvají jen zcela krátkou dobu (přesuny peněz na trhu cenných papírů). Avšak nejdůležitější příčinu změny hodnoty peněžní W. nevidí. Ona záleží v tom, že se jednotlivé druhy statků (spotřební, kapitálové, platidla) nerovnoměrně rozloží. Normálně vyrobí se jednotlivých druhů statků tolik, kolik je jich potřebí, proto se zpravidla hodnota peněz nemění. Jsou však případy, kdy se

jednotlivé druhy statků vytvoří v mnohem větším počtu, než je jich třeba (inflace platidlová, kapitálů peněžních, kapitálů reálních); tu je následek, že peněžní důchod sice vzroste, že se však menší část jeho vydá na ony statky vytvořené v přemíře a větší část na statky spotřební, které stoupnou v ceně. Opačně může se též státi, že se jednotlivé druhy statků vytvoří v mnohem menším počtu, než je jich třeba (deflace platidlová, úvěrová, konjunkturální). Je patrné, že tu vycházíme již ze zcela jiného okruhu myšlenkového než panující teorie. Není tu již rozhodujícím poměr mezi množstvím platidel a potřebou jich, nýbrž poměr mezi množstvím statků spotřebních a důchodem věnovaným spotřebě. W. cítí nedostatečnost dosavadní formulace problému, nevypracoval se však ještě k jasnému poznání novému.)

V druhé polovici své knihy »teorie měny« věnuje W. jeden oddíl »peněžnímu ústrojí«, druhý »měně«, třetí »valutě«. Oddíly ty nepřinášejí však již nových, zvláštních pojetí, proto vzhledem k nedostatku místa upouštím od jejich podání i kritiky. Upozorňuji jen na jednu věc, že W. tam, kde vysvětluje historické změny hladiny cenové, činí tak zase tímž způsobem jako panující teorie kvantitní t. j. vysvětluje je z větší neb menší produkce drahých kovů. I v této věci nepřekonal panující teorii.

Vůbec lze v celku říci, že kniha Wagemannova je velmi důkladná a bystrá, že se mu však přes to nepodařilo emancipovat se dostatečně od názorů dosud zakořeněných. Mildschuh.

Statistika.

Yule G. Udny, Úvod do theorie statistiky. Dle 7. opraveného vydání z r. 1924 přeložili prof. Ph. Dr. Vladimír Novák a Doc. JUDr. Josef Mráz. Praha 1926, stran XXX. a 489.

Nedostatek původních theoretických spisů o metodě statistické vedl Státní statistický úřad k opatření překladu nejvýznačnější anglické učebnice statistiky, knihy Yule-ovy »Introduction to the theory of Statistics«. Učebnice tato, která vyšla po prvé r. 1910, přeložena byla podle svého již sedmého vydání, což ukazuje, jaké oblibě a rozšíření se těší v zemích anglosaských.

Není účelem této recenze referovati podrobněji o knize Yulově vzhledem k datu jejího vzniku, nýbrž o tomto překladě. Dílu samému předchází předmluva překladatelů líčící, jak k překladu došlo a postup prací při něm, dále vylíčení dějin anglické školy statistické od doc. Mráze a přehled prací Yuleových.

Knihá sama se rozděluje na tři části: theorii znaků kvalitativních, theorii znaků kvantitativních, theorii náhodného výběru. Zhuštěná díkce a terminologie Yuleova působila značné nesnáze překladatelům, které však překonali s plným zdarem. Vedle toho opatřili dílo řadou vlastních poznámek, které přihlížejí k jiným dílům a místy poukazují vhodně